

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”**

**ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

**КАТЕДРА “РЕТОРИКА”**

**Виолета Евгениева Ашикова**

**РЕТОРИЧЕСКА АРГУМЕНТАЦИЯ В ДЕБАТИТЕ ПО ВОТОВЕТЕ  
НА НЕДОВЕРИЕ НА КОАЛИЦИОННИТЕ ПРАВИТЕЛСТВА В  
БЪЛГАРИЯ (2001-2009)**

**А В Т О Р Е Ф Е Р А Т**

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

шифър: 05-01-13

**Философия на културата, политиката, правото и икономиката  
(Политическа реторика)**

**София, 2015**

## СЪДЪРЖАНИЕ на АВТОРЕФЕРАТА

|                                                             |    |
|-------------------------------------------------------------|----|
| <b>I.Обща характеристика на дисертационния труд:</b>        | 4  |
| 1. Структура                                                | 4  |
| 2.Актуалност и значимост, мотивация за разработка на темата | 4  |
| 3.Въведение в проблематиката                                | 6  |
| 4.Обект, предмет, цели, задачи, хипотези                    | 8  |
| 5.Степен на разработеност на проблема                       | 10 |
| 6.Методика (четвърта глава в дисертацията)                  | 11 |
| 7.Мащаби и ограничения на изследването                      | 12 |
| <b>II.Кратко представяне на дисертацията</b>                | 13 |
| 1.Първа глава:                                              | 13 |
| 2.Втора глава:                                              | 19 |
| 3.Трета глава:                                              | 23 |
| 4.Пета и шеста глава:                                       | 24 |
| <b>III.Приноси моменти в дисертацията</b>                   | 25 |
| <b>IV.Справка за публикациите на докторанта</b>             | 26 |
| Приложение:                                                 |    |
| Цитирани автори в автореферата                              |    |
| Съдържание на дисертационния труд                           |    |

# **I.Обща характеристика на дисертационния труд**

## **1. Структура**

Дисертационният труд „Реторическа аргументация във вотовете на недоверие на коалиционните правителства в България (2001-2009)” се отличава с представяне на ново изследователско поле. В композиционно отношение дисертационният труд се разгръща в шест глави с общ обем от 325 страници със следната структура:увод, шест глави, заключение, библиография и приложения. Изследването включва 108 таблици и 22 графики на обобщените резултати. Теоретичната рамка е изготвена след критичен прочит и обзор на литература, изложена в библиографията, която включва 225 източника. От тях 123 на български и руски език, 102 на английски и немски език. Изследването е представително социално изследване, като включва всички внесени и разисквани вотовете на недоверие в периода (2001-2009).

Дисертационният труд е разделен в шест глави, като всяка от тях разширява проблемната област, в която се разгръща изследването. Първата представлява теоретична рамка, в търсене на пресечната линия между *диалектическо* и *реторическо* в полето на научното познание. С метода на анализа и синтеза се поставя акцент в трите перспективи за изследване на аргументацията – като *продукт*, *процес* и *процедура*. Втора глава разгръща обзора върху теоретичните постановки, свързани с парламентарната реторическа практика в България. В глава трета се осветлява политическата среда и фактологическите граници на изследвания период. Четвърта - представлява изработването на авторова методика, а пета и шеста са същинската изследователска работа, количествено и качествено анализиране за двата мандата поотделно. Изследването се основава на обширен емпиричен материал (стенографски записи) по всички 13 вота на недоверие в периода (2001-2009) с общ обем от над 700 страници (А4,шрифт 9, 800-820 знака на страница).

## **2.Актуалност и значимост, мотивация за разработка на проблематиката**

Настоящият дисертационен труд поставя на фокус отношенията между Народното събрание и правителството в рамките на политическия и аргументативен дискурс на предвидената в Конституцията процедура, свързана с прекратяването на правителствения мандат при гласуване вот на недоверие на изпълнителната власт. Вотът на недоверие е демократична парламентарна процедура, която конституционно разписана, служи за коректив на управлението. Този коректив предвижда и

практическата реализация на санкцията сваляне на правителството и стартиране на процедура за нови избори. Повратността на този контролен механизъм, заложен и в българската парламентарна практика, съвсем естествено е натоварен със сериозността на разпоредбите му и предизвиква широк медиен отзвук.

Политическите анализатори често отчитат неефективността на процедурата, поради факта, че в новата парламентарна практика дебатите по вотовете на недоверие не водят до корекция на политики, водени от правителството, а се превръщат в трибуна на взаимни обвинения и поддържане на разделението сред електората. Вотът на недоверие се смята за успешен единствено, ако доведе до сваляне на правителството. На институционално ниво обаче тази парламентарна процедура може да изиграе мобилизираща и консолидираща роля за управляващите, но може и да е индикатор за вътрешнопартийни процеси и да очертае реална картина на съществуващите организационни ресурси.

Дебатите по вотовете на недоверие са натоварена с висока степен на контрол и демонстриране на опозиционна санкция спрямо правителствата, но отвъд разписаните разпоредби на процедурата, тя остава на ниво математическа мобилизация в редиците на политическите сили. Интересът върху цялостната практическа реализация на вотовете на недоверие е продиктувана от високия обществен и медиен интерес, с който са натоварени. В теорията на парламентаризма (Баламезов, 1993:288) се поддържа, че в ефективността на контролните процедури се съдържа ключът към реализацията на парламентарното управление.

По начало публичният и медийният интерес основно се стеснява до заключителния етап от процедурата, а именно процедурата по гласуването. Фокусът върху евентуалната му практическа реализация е в основата на общественото и медийно внимание. Не случайно медийната интерпретация на дебатите по вотовете на недоверие се фокусира върху резултативността (оцеляването или не на правителството).

В новата българска парламентарна история няма свалено правителство след гласуване на вот на недоверие, което за политологичните изследвания може да е индикатор за стабилността на управляващото мнозинство, за ефективността на коалиционната политика, за слабостта на опозицията, или за други политически, икономически или корпоративни интереси. Медийните интерпретации водят до констатацията, че дебатите по вотовете на недоверие са се превърнали в „упражнения по вот на недоверие“.

Вниманието на тази работа обаче измества политологичния анализ и има за цел да изследва дебатите по вотовете на недоверие като политическа и социалната дейност, основано на вида езиково взаимодействие, което се извършва между участниците в комуникативния процес. Това разкрива начините, по които страните реагират на изложените твърдения в процеса на размяна на мнения, като ги подлагат на съмнения, критики, аргументация и възражения, смятани за решаваща част от един общ процес на регулиране на взаимоотношенията помежду им.

В този смисъл следваме постановките в теория на аргументацията, където се взимат предвид позициите, които се изразяват или предлагат, а не вътрешният мисловен процес и вътрешните убеждения на ангажираните в решаването на различията в мненията. Така в процеса на изследването се концентрираме не върху психологическите нагласи на използващите езика, които участват в дебатите по вотовете на недоверие, а се концентрираме преди всичко върху техните ангажименти, както те са заявени в началния дискуссионен етап или както могат да се представят от дискурса или текста.

Към обекта на изследване проявявам траен интерес. Базовото ми образование (като политолог, защитил и две магистратури по „Политически мениджмънт” и „Реторика” в СУ „Св.Климент Охридски”) и професионалното ми поприще (работеща като политически и парламентарен репортер в програма „Хоризонт” на Българското национално радио), ме правят пряк свидетел и анализатор на парламентарната практика и политическия процес в страната като цяло. Тематичното поле е изключително близко до моите професионални интереси и преки наблюдения. Ракурсът на изследването е нова област, в която работя усилено и изследвам задълбочено.

### **3. Въведение в проблематиката**

Изследваният период предизвиква особен интерес, поради факта, че политическите конфигурации в полето на властимащите установяват ролята на един от политическите играчи Българската социалистическа партия (БПС) и като опозиция (2001-2005) и като част от управлението (2005-2009). Още по-интересен е и фактът, че другите два политически играчи „Национално движение Симеон Втори” (НДСВ)<sup>1</sup> и Движението за права и свободи (ДПС) в разглеждания период запазват ролите си на участващи в управлението. Важен за изследването е и това, че силно деструктивната ос

---

<sup>1</sup> На 3-ти юни 2007 г. на конгрес името на партията е променено на „Национално движение за стабилност и възход“, което запазва абревиатурата НДСВ

демократия-комунизъм продължава да присъства в парламентарния живот след 2001 г., която политолози и социолози интерпретират като нов политически етап, свързан с разпада на двупартийната система. Така дясната и лявата опозиция в Народното събрание (2001-2005) не са единна опозиция, което особено се откроява в процедурата вот на недоверие, когато десни и леви внасят отделно вотове на недоверие, дори и по една и съща тема (въпреки че и двата политически субекта са в опозиция).

Очаквано в такава политическа среда власт и опозиция трудно да могат да генерират консенсус и да предложат разнообразни алтернативи и възможности на тези, към които е насочена.

Изборът за изследваните вотове на недоверие в периода 2001-2009 е повлиян от няколко особености:

1. В най-новата българска политическа история периодът 2001-2009 се характеризира с това, че коалиционните правителства са конфигурирани след изборните резултати, т.е. това са първите правителства в най-новата история на страната след 1989 г., които се съставят след преговори между спечелелите най-много гласове на изборите (независимо от тяхната политическа и идеологическа ориентация) и с подписване на коалиционно споразумение, за разлика от: експертното, де факто коалиционно правителство на Димитър Попов (БСП, СДС и БЗНС), което управлява страната от 30.12.1990 – 08.11.1991; от коалиционното правителство на Жан Виденов, което управлява от 26.01.1995 – 12.02.1997 г. Това правителство е на парламентарната група, наречена Демократическа левица, сформирана от БСП, БЗНС „Александър Стамболийски и Политически клуб „Екогласност”, които печелят изборите 1994 г. за 37. НС с голяма преднина пред СДС и имат абсолютно мнозинство в парламента; другото коалиционно правителство е на ОДС - 1997-2001 (Обединените демократични сили – като в състава му влизат СДС, Демократическа партия, Движение „Гергьовден“, Български земеделски народен съюз, Национално сдружение –Български земеделски народен съюз и Движение за равнопоставен модел с предизборно коалиционно споразумение). Тази коалиция се формира преди изборите, участва в тях и след това управлява страната;

2. Ролята на опозицията е строго диференцирана и вече фокусът не е само по незагърбената ос комунизъм-антикомунизъм, но се засилват други ракурси в разделителната линия, свързани с икономически, корпоративни интереси;

Особен акцент е последователна позиция в управлението, но с раздробена цялост и поява на нови субекти: в 39 НС (Новото време от НДСВ, такива са още

Национален идеал за единство; СДС, които се отцепват като група от ОДС и създаването на Парламентарен съюз на Демократи за силна България, отцепници от ОДС; Парламентарната група на Народен съюз – БЗНС-НС, Демократическа партия на отцепници от НДСВ и ОДС), в 40. НС (Българска нова демокрация (БНД) –отцепници от НДСВ, Движение НАПРЕД, която е от отцепниците на парламентарната група на Български народен съюз; Ред, законност, справедливост (РЗС), която събира представители от различни парламентарни групи – ОДС, БНС, НДСВ и Демократи за силна България (ДСБ).

#### **4.Обект, предмет, цел, задачи, хипотези**

**Обектът на изследване** са парламентарните дебати по вотовете на недоверие в 39.то и 40.то НС. Изследването стъпва върху обемен корпус от емпиричен материал, включващ над 700 страници (А4, шрифт 9, Georgia, 800-820 знака на страница) стенографски записи. Използвани са електронните стенографски дневници, достъпни на официалния сайт на Народното събрание; <http://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/1> за 39 НС (2001-2005) и; <http://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/2> за 40 НС (2005-2009). За всички внесени, разисквани и гласувани вотове на недоверие на двете коалиционни правителства (НДСВ и ДПС) и (БСП, НДСВ и ДПС) по време на 39.то НС и 40.то НС, е изготвена справка от библиотеката и от деловодството на Народното събрание.

**Предмет на изследването** е – реторическата аргументация, разбираана в проявление на аргументативни стратегии за легитимация и делегитимация.

**Единицата на анализ** в настоящото изследване е *изказването*. Под изказване разбираме следното: говоренето на всеки участник от момента на започване на ораторската му изява пред микрофоните на трибуната на Народното събрание, до нейното приключване.

**Изследователски въпрос:** „Защо се внася един вот на недоверие и как се отразява стратегическото маневриране на борбата за власт върху собствената легитимация и/или делегитимация на политическите опоненти?”

Изследването си поставя **основната цел** – чрез контент анализ на дебатите (разискванията) по вотовете на недоверие, следвайки тяхната хронология, да се открият спецификите на аргументативния дискурс и да се изведат характеристиките на специфичната комуникативна вид дейност, която се развива в особен институционален контекст. Базирайки изследването си на тази основна цел, извеждаме и **подцели:**

1) да се направи опит теоретично и аналитично да се оцени относителността на средата като част от аргументативния процес в конкретните дебати по вотовете на недоверие (2001-2009) и по този начин да се осмисли ролята на реториката и реторическото като качествена за ефективността на аргументативния процес, построен по логически установен ред, и:

2) да се покаже, че дебатите по вотовете на недоверие са специфична комуникативна вид дейност, която следва свои специфични аргументативни стратегии за собствена легитимация на политическите участници (парламентарно представени групи и изпълнителна власт, участваща в дебата) и делегитимация на политическия опонент с активната употреба на неформални грешки в доказателството (заблуди).

**Задачи на изследването:**

1. Да се направи теоретичен обзор и анализ на специализираната литература и научните постижения на основополагащи за развитието на новата реториката (теория на аргументацията) – български и световни. В съответствие с постигането на формулираните цели на изследването, те могат да бъдат достигнати чрез създаване на методическа, специфична връзка между научните постановки и реалните условия на парламентарния дебат.
2. Да се изготви теоретична рамка и авторова методика на изследването, като се приложи контент анализ.
3. Да се анализират стенографските записи от дебатите по вотовете на недоверие (чийто корпус е емпиричният материал, върху който стъпва настоящото изследване) по специално изработена за изследването регистрационна карта с десет показателя.
4. Да се изведат характеристиките на аргументацията в институционален контекст. Като се започне от начина, по който комуникативният вид дейност трябва да бъде определен, като въпросната дейност трябва да бъде характеризирана от перспективата на теория на аргументацията, за да могат да бъдат определени ограничения, които налага комуникативният вид дейност върху стратегическото маневриране.
5. Да се изведат и анализират правни и политологични интерпретации на контролната процедура вот на недоверие.
6. От всичко това изниква и другата задача: да се изследват аргументативните стратегии, които прилагат в реторическата си аргументация всички

участници в дебата, да се установи нивото на езиково взаимодействие между употребяващите езика в един специфичен контекст.

Предварителният анализ разкри следните **работни хипотези**:

1. Реторическата аргументация в изследваните дебати по вотовете на недоверие в голяма част **не е** насочена към дебата по същество и практически изпълнява функциите на идейно и политическо позициониране на участниците в дебата – борбата за политическа легитимност.
2. Дискурсивното взаимодействие е минимално и дори формално, фокусирано върху конфронтация, без да се идентифицират сътрудничество или насоки за бъдещи законодателни намерения.
3. Коалиционната конфигурация извежда дискурсивни стратегии, които са насочени към изграждане на двустепенна легитимация (както тази на правителството, така и на отделния коалиционен политически субект).

## **5.Степен на разработеност на проблема**

Дебатите по вотовете на недоверие в България са ново изследователско поле, към което подхождаме с дълбочинен анализ, като извеждаме важни количествени резултати и качествени специфики. Най-често парламентарният дебат като такъв търси аналитични проекции в изследвания на отделни вербални изяви, ораторски модели на поведение, групирайки ги в обособени жанрове, напр. Корнелия Илие (Pie 2000, 2003a, 2003b, 2003c), Рут Водак и Тойн ван Дайк (Wodak,van Dijk 2000). В последните години се наблюдава изследователски интерес върху парламентарната реторика, макар особена слабост в научното поле да е ограничението в разработване на цялостни задълбочени изследвания. Отделни реторични и аргументативни техники като форма на конфронтация (нападки, прекъсвания, изместване на темата на дебата) са обект на изследване на Корнелия Илие (Pie 2000,2001), Ивон Тонард (Tonnard 2008), Пол Бейли (Bailey ed. 2004), и др., Юрг Щайнер прави количествени изследвания на нивото на делиберация като подход за изследване на политическото поведение в различни демокрации, за постигане на консенсус, критерии за добра дискусия, наситена с аргументи (Steiner ed.2004, 2012). Дебатите по вотове на недоверие в Тайланд са обект на изследователски интерес на Савитри Гадаванидж (2002). Той защитава дисертация, в която анализира дискурсивни стратегии „за оцеляване” на представителите на управляващото мнозинство в Тайландския парламент, като използва реторичен и

критически дискурсивен анализ като методи в изследването. В българската реторическа практика се открояват изследванията на Лилия Методиева (2002,2004), която на базата на социологически методи извежда важни характеристики на парламентарните дебати, оценката на ораторската компетентност и развитието на парламентарната практика в годините на демокрация, Оля Харизанова (2000,2001) разкрива действителните механизми за създаването и функциониране на парламента с проучване на парламентарната работна среда в периода на преход. Иванка Мавродиева утвърждава ранните си интересите (2001) върху реторическото общуване в пленарната зала, извеждайки спецификите на реч, оратор и аудитория. В последните си трудове (2012) подхожда комплексно, като анализира политическата реторика в България на фона на традиционните и нови реторични жанрове и формати, познати на политиците, както и влиянието на ораторството върху реални, медийни и виртуални публики. Вяра Генова (2013) задълбочено изследва джандър парламентарната реторика в Народното събрание и оценява съвременното състояние на ораторското изкуство на жените депутати. В хисториката на Росица Йорданова (2007,2010) се представят образци на парламентарното ораторство и се извеждат пет различни вота на недоверие от различни български правителства.

## **6.Методика на изследването**

Подходът в настоящото изследване е интердисциплинарен, като в методиката се използват както класическите реторически принципи, така и тези на прагматодиаlecticния подход – концепта за стратегическо маневриране, свързан с допускането на възможности за балансиране между разумността и ефективността, според поставените цели в рамките на аргументативния дискурс.

След формулирането на цели, задачи и хипотези на изследването, съвкупността от методи за анализа се определя от социалните науки като контент анализ. Изследването е организирано в три етапа:

1. Етап на проектиране, който обхваща първичното изследване на емпиричния анализ, с цел въвеждане на спецификите на парламентарния дебат при внесен вот на недоверие. Друга цел е формулиране на критерии, по които ще се анализира съдържанието.
2. Етап на количествени изследвания: обхваща определяне на едичата на анализ и единицата на броене. Изработване на регистрационна карта с 10 показателя

(стъпки), по които се анализират стенографските записи на дебатите по вотовете на недоверие.

3. Етап на качествен анализ (критически дискурсивен анализ), който представя аргументативните стратегии, с които участниците в дебата се легитимират или делегитимират политическия/те опонент/ти, използвайки неформални грешки в доказателството. Той е съотнесен към обществено-политическия и институционален контекст.

Изследването се провежда за двата мандата поотделно, като се следва една и съща методика. В анализа по вотовете на недоверие се изследват всички групи участници, както количествено, така и качествено. В качествения анализ се осветляват само заблудите (неформалните логически грешки), без да се поставя акцент върху други реторически техники. Обобщените изводи се представят окрупнено за двете групи – управляващи и опозиция.

## **7.Мащаби и ограничения на изследването**

Настоящото изследване обхваща определен период от време (2001-2009г.) и конкретно е фокусирано върху дейността на 39.то и 40.то Народно събрание. Фокусът се явяват всички разисквани дебати по вотове на недоверие на коалиционните правителства с министър-председатели Симеон Сакскобургготски и Сергей Станишев. За извеждане на ключовите понятия, пряко свързани с парламентарната практика и протичания в нея комуникационен процес в специфичен контекст, се отграничава теоретична рамка на две нива. Първо, основавайки се на научни възгледи за взаимовръзката между диалектичното и реторическото в процеса на аргументацията, второ, с извеждането на важните теоретични принципи, с пряка рефлексия към българската парламентарна практика. Използваната методика, приложените методи дават възможност за важна реконструкция на същинския дебат и представянето на практическата реализация на парламентарната процедура през нов и критичен поглед. Коалиционната конфигурация само затвърди представата ни за трудностите в баланса между собствената идентификация и коалиционното политическо утвърждаване. Получените резултати не дават окончателни отговори, а пораждаат и нови въпроси, пряко свързани със спецификата на вътрешнокоалиционната култура особено при широка коалиция, и липсата на традиции на правене на партийно разпределена политика на общата отговорност.

## **II. Кратко изложение на дисертацията**

В първа глава на дисертационния труд „Реторика и аргументация: теоретична рамка” авторът очертава теоретични постановки, които имат за цел да поставят базата, върху която изследването се основава. В нея се задълбочава анализът в извеждане на основните перспективи за изучаване на аргументацията. Обръща се внимание на връзката между диалектическите и реторическите идеи в полето на съвременната аналитична интерпретация в теория на аргументацията. Акцент се поставя върху обстоятелството, че много дълго време съществува пълно разграничение между диалектическата и реторическа перспектива в аргументацията. Застъпниците на двата подхода – диалектически и реторически имат свои собствени парадигми и тези парадигми са изцяло взаимно изолирани. През последното десетилетие обаче настъпват важни промени, които водят до различни сериозни опити за теоретичното помиряване на диалектика и реторика. Тези опити често включват връщането към корените на класическата теория на двата подхода към аргументацията, към конструктивното им разделение, посочено в трудовете на Аристотел. Изхожда се от основополагащите подходи, като се обръща внимание, че още от времето на класическата античност диалектическият подход към аргументацията се е концентрирал върху начина, по който позициите могат да бъдат оценявани критически в аргументативен спор, като целта на дискусията е да се изследва дали различията в мненията за приемливостта на една позиция може да се разрешат чрез регулярна размяна на мнения.

Съвременната теория на аргументацията води своето начало от „Реторика” на Аристотел. С труда си древногръцкият философ прокарва разделителна линия между два типа аргументи – логическо и реторическо доказателство. През 20.ти век критиците и учените взимат една или друга перспектива в изследването на аргументацията, за да постигнат различни резултати, в зависимост от това дали искат да разберат условията за ефективно убеждаване (реторическо), или за спонтанна или критическа дискусия (диалектическо), или за добро разсъждение (логическо).

Анализът на настоящата работа следва хронологията на подходите, които разграничават трите перспективи в изследването на аргументацията. Изхождайки от класическите постулати и ключови понятия на Аристотел и Цицерон, съвсем естествено се извеждат теоретичните възгледи, стъпили върху класиката, на Даниел О’Кийф, Дейл Хампъл, Джоузеф Уензъл, Юрген Хабермас, чиято теоретична и

аналитична дейност извеждат основополагащата визия за теоретично и аналитично разглеждане на аргументацията (част I.2.). В дисертационния труд авторът разграничава ключовите разбирания на авторите. Основополагащата теоретична база се пада на Уензъл, който извежда трите перспективи: *реторическата перспектива*, която се фокусира върху естествените комуникативни „процеси“, при които лицата се опитват да влияят на другите (убеждавайки ги). *Диалектичната перспектива* - върху повече или по-малко експлицитни правила или „процедури“ за поддържане на критическите дискурси (аргументацията като метод). *Логическата перспектива* - върху оценката на „продуктите“ от реторическото и диалектическо взаимодействие (Wenzel 1979). Така логиката, в нейните различни форми, се концентрира върху разбирането на аргументацията като *продукт*, който е определен като съвкупност от групи твърдения (предпоставки и изводи), които служат за точен анализ, извършен в съответни форми и оценка по отношение на обосновани изводи. Диалектиката преди всичко подхожда към аргументацията като *процедура*, което позволява критическо изследване на спорните становища. И накрая, реторическата перспектива изследва аргументацията като един поставен *процес* на убедителна комуникация, което често се случва с разкрояване на езика.

В дисертацията авторът се основава на изявените учени, които разглеждат аргумента като *продукт*: Хаим Перелман, Люси Олбрехтс-Титета (част I.2.1.1), Стивън Тулмин (I.2.1.2), Дъглас Уолтън и Ерик Крабе (част I.2.1.3). Разгледана е ключовата понятийна рамка, като се уточнява, че те поставят под въпрос важните позиции на силогизма в аргументационните проучвания. В хода на изследването се установяват различните интерпретации на аргументацията и аргумента. Обръща се внимание, че белгийските учени Перелман и Олбрехтс – Титека не правят отчетлива разлика между *аргумента* и *разсъждението*. Същественият обект на изследване – аргументативните схеми, се определят от Перелман като техники на разсъждение, които се оценяват с критерии извън формалната логика (Perelman 2010:85). Що се касае до *аргументацията*, те я разглеждат в прекия комуникативен процес между говорител и слушател. Обърнато е особено внимание на водещата роля, която белгийските учени отреждат на аудиторията, към която именно се стреми аргументацията. Те възприемат съществуването на различни видове аудитория, и практически допускат изцяло съществуването и на логиката, и на реториката, и на диалектиката. В тази връзка е важно да има съгласие между оратора и аудиторията. За целите на дисертацията тези виждания за „съгласието“ са основополагащи за разбирането на ролята и функцията на

участниците в парламентарния дебат по вот на недоверие. Стремeжът към тази връзка между оратор и аудитория е насочена към поне два вида аудитории - частната аудитория от депутати, която бива склонена чрез убеждаването на разширената частна аудитория от граждани (потенциален електорат). Целенасочената аргументация към целевата аудитория е важно за разбирането на начините, по които политическите играчи изразяват стремежа си да достигат до аудиторията и да въздействат със своето слово. Върху всичко това пряко отражение има и контекстът.

За Стивън Тулмин реториката е ситуационното, а логиката – интелектуалното, и те са неделими особено в политическата практиката. Дисертантът изхожда от вижданията на Тулмин за аргументативната валидност или надежност на аргументацията, която се определя от степента, в която основанийето става приемливо чрез подкрепата, като критериите за оценка на аргументацията пряко зависят от „полето” (подразделение на реторичния аргумент според неговия предмет или контекст). Разгледани са видовете аргументи в теоретичните възгледи на учена - свързани с логиката и реториката: *субстанциални* – това са практическите (реторически) и *аналитични* – логически (теоретически). Разгледан е моделът на аргументация на Тулмин (2003), който включва 1. Твърдението, 2. Основанията, 3. Гаранцията, 4. Подкрепата и 5. Модалните определения. Особено важна за дисертационния труд е концепцията на Тулмин за значението и смисъла на средата като променлива величина. Тази променливост играе ключова роля в изграждането на аргументацията. Тя може да е времева или внезапна и да е в състояние да промени или да повлияе на характера на самата политическа комуникация. Средата (контекст, ситуация) може да окаже влияние, както по отношение на мотивацията за искан вот на недоверие, така и изцяло върху характера на самата комуникация, може да предизвика иницирирането на мултитематичност и да предостави възможността за подмяна на предмета на обсъждане.

В тази връзка, изследването разширява полето на анализ и включва съвременни изследвания за контекста на Тойн ван Дайк и Корнелия Илие. Изхожда се от основната теза на теорията на ван Дайк за контекста, че той не трябва да бъде определян от гледище на някакъв вид социална ситуация, в която се случва дискурса, а по-скоро като умствено представяне или *модел*, изградени от участниците в речта *на* или *за* такава една ситуация, или ако трябва да сме по-прецизни, ван Дайк разглежда контекста като умствени модели (van Dijk 2004:349-350). По този начин, дебатът на членовете на парламента се извършва въз основа на тяхното лично тълкуване, както е представен в

техния умствен модел за такъв сблъсък. Моделите не са само лични, но също така имат и важно социално измерение. Корнелия Илие допуска, че може да се приемат контекстните модели като обясним ключовото 'прагматично' понятие за *уместност* (relevance): Те определят какво в даден момент е уместно за участниците в дискурса в социалната ситуация (Ilie, 2003a). С други думи, точно както умствените модели на събития, за които се говори, също така и контекстните модели могат да бъдат идеологически предубедени. Така членовете на парламента не само, че могат да изразяват предубедени вярвания *относно* даден казус, но също така могат да изявяват подобни вярвания в своето взаимодействие и дискурс, засегнати с казуса или с народни представители от други политически партии. Ван Дайк обръща внимание, че контекстните модели не са статични умствени образи, а динамични структури. Това означава, че във всяко текущо взаимодействие участниците поддържат един динамично променящ се модел, което им позволява гъвкаво да предвиждат, разбират, запомнят и приспособяват техния дискурс спрямо други участници и други аспекти на текущото събитие.

В настоящото изследване това схващане е ключово за дебатите по вот на недоверие, които представляват динамичен спор. Всяка група участници има първоначална насока на представяне на доводи. Тази насока е свързана с дълъг процес на кодификация, при който е необходима пълна съгласуваност на следваната политика от страна на управляващите или опозицията. Всяко разминаване в смисловата основа нарушава баланса и размива посланията, а с това се олекотяват аргументите. Затова и групите в опозиция, и управляващи се стремят да унифицират политическите послания вътре в групата. Унифицирането обаче не поставя границите на дебата. Именно неговата динамика е в основата на динамично променящ се контекст.

В дисертацията авторът разглежда подхода за класифициране на аргументи в аргументативни полета и на други двама изследователи - Дъглас Уолтън и Ерик Крабе (1995), които предлагат подход към контекстуалността на аргументацията, поставяйки в центъра идеята за "видовете диалог" като "разговорни контексти на аргумента". В дисертацията са изведени видовете диалози: *убедителен диалог, преговори, проучване, разискване, диалог, търсещ информация, и еристика*. В хода на анализа авторът установява проблема, че е трудно, ако не и невъзможно, за един аналитик да определи кога точно се случва една "диалектическа промяна", както и дали е позволена или не. Практическата оценка на всеки теоретичен подход към контекста от теоретиците на

аргументацията зависи от това колко полезен е този подход за анализа и оценката на действителния аргументативен дискурс.

Фокус се поставя и върху *неформалната логика*, основаваща се на проучвания в междуличностното общуване и базираща се на разбиранията на аргументацията като процес. Извеждането на този подход в теорията на аргументацията се свързва с имената на Ралф Джонсън и Антъни Блеър (част I.2.2). И този подход, както и първоначалните (на Перелман и Тулмин) – възниква като критика на възможностите на формалната логика. И докато Хаим Перелман и Люси Олбрехтс-Титека поставят на фокус разграничението между математическото доказателство и доказателството в хуманитарните науки, фиксирайки терминологията така, че използват термина „доказателство” за математическите и естествените науки, а термина „аргументация” – за хуманитарните, а Стивън Тулмин прави основното разграничение между формална „идеална” логика и неформална „работеща” логика, предметът за изследване на теоретиките в полето на *неформалната логика* се явява реалния процес на аргументацията, използвана в публичния дискурс. Уточнява се терминът *реална аргументация*, който е ключов за неформалната логика и се извеждат разликите между формалната и неформалната логика.

Изяснен е понятийният апарат в изследванията на основоположниците на Амстердамската школа за аргументация – Франс ван Емерен и Роб Гротендорст (част I.2.3). Аргументацията, разбрана като процедура, извежда подход (прагма-диалектически), в който ключовото понятие се явява моделът на критическата дискусия (спор). В изследването се изясняват четирите фази – „екстернализирание“, „социализиране“, „функциониране“ и „диалектизиране“. Очертани са теоретичните възгледи на авторите за *аргумента*, *аргументацията* и *аргументативния дискурс*. За целите на изследването дисертантът възприема разграничението на аргументацията на *множествена* и *съставна*. То изцяло задоволява нуждите на автора за оценка и анализ на вида аргументация, затова то е в основата на качествения анализ на апробираната от автора методика. Подчертава се, че прагма-диалектичният подход към аргументацията е не само *диалектически*, но и прагматичен, а с концепта за стратегическо маневриране стъпва и върху *реторическата* визия - разграничавайки разумността (reasonableness) от ефективността (effectiveness).

Според прагма-диалектическия подход, с чиито теоретични аспекти се съобразява в голямата си част настоящото изследване, парламентарният дебат е особен вид аргументативна дейност (*deliberation*), която се дефинира като „специфична

аргументативна практика, упражнявана в определен институционален контекст“. Именно тази визия е важна за анализа, тъй като напълно отговаря на няколко важни качества: първо, тя е пряко свързана с понятието за аргументацията в контекст – разискването; второ, институционалният контекст предполага този баланс между рационалност и ефективност, и трето – откроява употребата на неформалните грешки в доказателството (заблудите). Концепцията за стратегическото маневриране се явява ефективен инструмент за анализ и позволява да се разясни природата на заблудите, които могат да възникнат в хода на дебата (част I.2.3.1).

В основата е извеждането на специфична **аргументативна стратегия** от всеки участник в дебата. Това е пряко свързано с апробираната от нас методика в настоящото изследване, с която анализираме реторическата аргументация в дебатите по вотове на недоверие. Цялостният процес авторът разглежда като специфична аргументативна стратегия на всеки участник в дебата (парламентарна група и групата на изпълнителната власт – премиерът и министрите, които са участници в даден дебат). За тази цел, от една страна, се придържа към разбирането на Емерен и Хутлусер за аргументативна стратегия, а именно: *„методически планирани действия, които оказват влияние върху изхода на определен диалектически стадий или дискусията като цяло в полза на някого, проявявайки се в систематично, координирано и едновременно използване на възможностите във всеки стадий на спора“* (Emeren, Houtlosser 2000:301), а от друга, залага на понятието на стратегията като процес, характерен за мисленето и действията на субекта. *Стратегическият процес се отнася до организацията – осигуряването на нейното развитие чрез „аранжиране на отношенията“ вътре в нея и между нея и средата, с която е свързана* (Танев 2003:36). В същинския анализ на настоящия дисертационен труд дисертантът борави с терминологията *синхронизация на тематично-аргументативното поле*, което пряко обвързва с подбора на темите от групите на властта и опозицията и тяхното интерпретиране в хода на дебата.

Разграничени са и трите основополагащи и неразривно свързани аспекта на стратегическото маневриране: 1. Избор на тема, направен от наличната „актуална възможност“ *topical potential*, т.е. опит да се създаде разпределение на вербалните ангажименти относно процедурните правила и това, което зрителите и слушателите са склонни да приемат, 2. Избор на „средства за представяне“ *presentational devices* – което включва избор да бъдат представени аргументативните ходове по най-добрия стратегически начин, т.е. опит да се представят гледните точки по начин, който ги

прави да изглеждат по-приемливи и 3. Приспособяване към изискванията на аудиторията - избор на това как да се приспособят аргументативните ходове, направени в стратегическото маневриране, за да се посрещне „търсенето на аудиторията” *audience demands*, т.е. „нагаждането” на аргументативните ходове на дадено лице по такъв начин към възгледите и предпочитанията на аудиторията, че да има възможно най-голямо съгласие между спорещия и аудиторията.

Авторът позиционира **обекта** на изследването. Сферата на комуникативната вид дейност е *политическата комуникация*, жанрът на комуникативната вид дейност е *разискването (deliberation)*, видът комуникативна дейност е най-общо *дебат* в парламента, а конкретното речево събитие е *дебатът по вот на недоверие* (стенографиран в стенографски дневник). За нуждите на настоящото изследване е направен теоретичен прочит на подходите в изследването на неформалните логически грешки (заблудите), които са предмет на изследването (част I.2.3.2). Изхожда се от Аристотел, който пръв прави изследване на неформалните логически грешки. Описани са съвременните подходи в изследване на заблудите, свързани с имената на Чарлз Хамблин, Джон Уудс, Дъглас Уолтън, Франс ван Емерен и Роб Гротендорст, Ханс Хансен и Робърт Пинто, които се обединяват около становището, че неформалната логика е най-добре разбрана като нормативно изучаване на аргумента.

В част I.2.4. на дисертацията са приведени възгледи и научни изследвания за аргументацията на българските автори Витан Стефанов, Мариета Ботева, Йордан Ведър, Донка Александрова, Цветан Кулевки, Йордан Ватев, Вирджиния Радева и Величко Руменчев. Йордан Ведър пръв извежда някои проблеми, свързани с реторическата аргументация. Той обръща внимание, че „градивните” единици и „крайната цел” на реторическото доказателство са други, и обосновава реторическата аргументация като „субективно обусловено доказателство, при което аргументирането става преди всичко „ад хоминем”, „ад популум”(Ведър 2007:109).

**Втора глава** от дисертацията се концентрира върху парламентарната реторическа практика в България. В нея се разгръща класическата понятийна рамка за *оратор, реч, аудитория* към съвременните условия на българския парламент. Изтъква се хетерогенното понятийно поле, в което работят изследователите на политическите вербални изяви в рамките на парламента (Иванка Мавродиева, Оля Харизанова, Лилия Методиева, Донка Александрова, Антоанета Христова, и др.). Обръща се внимание на използването в литературата на понятията *политическа реторика, ораторски изяви,*

*парламентарно красноречие, политическо ораторство, политическо говорене, ораторика.*

В настоящото изследване авторът възприема понятието *вербално парламентарно взаимодействие*, изхождайки от функциите, целите и задачите на процедура вот на недоверие – съответно да контролира (роля на опозицията) или да консолидира (роля на управляващото мнозинство), с имплицитната задача да дискредитира правителството (ролята на опозицията) или да легитимира правителството (ролята на управляващото мнозинство), с основната цел да го отстрани от власт (ролята на опозицията) или да запази правителството на власт (ролята на управляващото мнозинство).

Теоретичната предпоставка за дебата, интерпретиран в настоящото изследване като *вербално парламентарно взаимодействие* като вид комуникационен процес, заставя дисертанта да разгледа същността на комуникативната форма, където има говорител, изразител на политически тези (условно наречен оратор), подкрепящи тезите политически лица и съществуваща електорална база, симпатизанти и привърженици на определени политически ценности, идеологии и нагласи (аудитория).

С оглед на това са изложени основополагащи разбирания за ролята на реториката за политическите и аргументативните особености на парламентарния дебат (Донка Александрова, Величко Руменчев, Оля Харизанова, Гергана Апостолова, Цветан Кулевски, Витан Стефанов, Вирджиния Радева и др.) за парламентарния дебат като дискуссионен (диалогизиран) акт. За целите на изследването се посочват спецификите (по Харизанова 2000) на *парламентарното* и *пленарно обсъждане*, *парламентарно* и *пленарно прение*, *парламентарният* и *пленарен дебат* и *пленарно разискване*, като се извеждат примери за най-съвременните проявления в парламентарната практика. Разгледани са понятията *директна* и *индиректна* аудитория, съотнесени към парламентарната аудитория и критерии за нейното обособяване. Заключават се, че в парламентарния дебат по вотовете на недоверие, където се упражнява контролната функция на парламента, вербалното парламентарно взаимодействие се модифицира двустранно. В основата на парламентарната процедура е конфликтът, имплицитно зададен с действието по внасяне на искането за вот на недоверие. Вербалното парламентарно взаимодействие може да се консолидира както в редиците на управляващото мнозинство и правителството, така и в редиците на опозицията. Между тези две нива на вербално взаимодействие протича дебатът по вот на недоверие.

Част II.2.1. на втора глава се концентрира върху възгледите за *реч, стил и език*, съотнесени към политическото красноречие и парламентарната реч. Разгледани са класическите понятие и класификации на Аристотел за видовете реч. Изведени са основни изследвания на реторическите класификации на най-задълбочените автори – Йордан Ведър, Величко Руменчев, Александър Тошев, като за нуждите на изследването се открояват важните постановки, свързани с политическото красноречие.

Подчертава се, че в съвременните научни трудове процесът на размяна на аргументи е същността на разискването (*deliberation*). Той се отнася до многообразен жанр на подчертано аргументативни видове дейности, които варират от пленарен дебат в парламент до неформална политическа дискусия в Интернет, която започва със смесено съгласие между страните за въпроси, по които техните гледни точки се различават от тези на слушатели, читатели или телевизионни зрители (Eemeren, Houtlosser 2010:147).

Очертани са видовете парламентарни речи, въз основа на целите, които изпълняват: *представителни, делови или контролни*. Изведени са всички видове парламентарна реч, обособени по трите критерия и са уточнени спрямо осъществяването им в съвременната парламентарна практика. В част II.2.2. са обособени основни разбирания за стила на политическо говорене, позовавайки се на класификацията на Аристотел, Цицерон, през критериите за формиране на стила, изведени от Пол Рикьор (Рикьор 1997). Разгледани са трите модела на ораторския стил – *епатажен, енергичен и агресивен* (по Александрова 2008). Стилът на политическите оратори стъпва върху употребата на езика така, че българският политически език става изразител на рязко скъсената дистанция между самите политици, между политиците и медиите. Представени са изследванията на политическия език на Надежда Сталянова и Владислав Миланов (2012,2014). Те установяват, че той става по-скандален и краен. Дватамата заключават, че особено в наши дни политиците диктуват модата и създават тенденциите в публичното говорене.

В част II.3. е засегнат въпросът за диалогичността и публичността на парламентарната практика. Разискани са понятията *дебат, дискусия, диспут*, които се основават на *спора*. Изхожда се от схващането, че парламентарният дебат предполага една особеност на комуникативната рамка, където, ако на двата края са основните политически опоненти (управляващо мнозинство и опозиция), то по средата е обществото, което се явява буферът на цялата диалогичност на преките участници, изграждайки от него стожер на ярките, острите, полемични сблъсъци и конфронтации.

Парламентарният дебат се осъществява на институционално ниво, съобразен с функциите, механизмите, средствата на парламентарната структурираност, фокусиран върху специфичния обхват на речевото обсъждане, със съответните традиции, ритуали, процедури и лексика. Той изгражда в най-голяма степен политическия образ и рейтинг на парламентарните политически сили. Както уместно подчертава Мария Пиргова, „ако работата в комисите е професионална, то дебатът в пленарната зала е политически. Неговото съдържание е политическо и така трябва да бъде разглеждано” (Пиргова 2002:166).

Медийната трансмисия на политическите послания извеждат дебата извън институционалния му контекст или с понятието на реториката – от специфичната му реторическа ситуация. В тази връзка разгръщането на дискуссионността извън рамките на институционалността води до раждането на публичността. В тази връзка за разгледани теоретичните възгледи за публичността на Юрген Хабермас, Мартин Хайдегер, Карл Ясперс. Разгръщат се ключови понятия на убеждаващата комуникация: *убеждаване, убеждение, вяра, манипулация*.

В част II.4. се представят на вниманието спецификите на парламентарния дискурс като вид политически дискурс. Изведени са трите подхода за изследване на дискурса: *лингвистичен* – Джонатън Потър, Фердинанд дьо Сосюр, Емил Бенвенист; *социоллингвистичен* – Тойн ван Дайк, Норман Феърклав, Джеймс Джи, Хенри Уидоусон и *философски* – Юрген Хабермас и Мишел Фуко.

Основен акцент се поставя върху прагма-лингвистичната гледна точка, според която парламентарният дискурс принадлежи към жанра на политическия дискурс. Като такъв той показва особени институционализирани дискурсивни черти и ритуализирани стратегии на взаимодействие, докато същевременно се придържа към и/или заобикаля редица специфични правила и ограничения (Hie 2003a). Стъпвайки върху лингвистичната и философската интерпретация на понятието можем да изведем, *че парламентарният аргументативен дискурс може да се разглежда в основата си като социална дейност, а начинът, по който се извърша аргументацията, зависи от вида езиково взаимодействие между участници в комуникативен процес*.

От гледна точка на реториката, *парламентарният дискурс принадлежи към жанра на разискване (deliberation) на политическата реторика, който е определен като ораторски дискурс, насочен към аудитория, от която се изисква да вземе решение, като оцени преимуществата и недостатъците на бъдещ курс на действие*.

**В глава трета** е разгледана парламентарната процедура вот на недоверие в българската парламентарна практика – нейната фактологична картина, правна интерпретация, аналитична и критическа оценка. Представени са подробно ситуационната картина, участниците в изследвания период, хронологически са изведени внесените, разискани и гласувани общо 13 вота на недоверие към двете коалиционни правителства (общо 6 към правителството на НДСВ и ДПС и 7 към тройната коалиция БСП, НДСВ и ДСП). Представена е и фактическата ситуация в парламентарния живот, като се извеждат трансформациите в някои парламентарни групи, образуването на нови и разпад на трети (част III.4). Направен е опит да се изведат основните анализи и оценки на водещи политолози, социолози и други анализатори за изследвания период – особености на партийната система, преструктурирането на властта, конфликтни линии и нови акценти. Представят се аналитичните оценки на Георги Карасимеонов, Светослав Малинов, Милен Любенов, Мария Пиргова, Румяна Коларова, Васил Проданов, Антоний Тодоров, Момчил Неков и др. (част III.3).

Обсъдени са вижданията на водещи специалисти по конституционно право (Стефан Баламезов, Стефан Стойчев, Георги Близнашки, Емилия Друмева, Нора Ананиева, Борис Спасов и др.) за контролната функция, която парламентът упражнява с процедурата вот на недоверие (част III.1). Изниква въпросът дали т.нар. политическа санкция, която се прилага по отношение на правителството, е форма на контрол върху неговата политика, или има друг характер и предназначение. Спорът е теоретичен, без да има особено практическа стойност, но така или иначе той съществува. Авторът прави коментара, че всички изложени позиции на експерти по конституционно право касаят правната интерпретация и отчитат същността на контролната процедура вот на недоверие като такава, която може реално да се прояви и при нейната реализация следва определен правно регламентиран сюжет. Имайки предвид парламентарната практика и историческа фактология за нито един успешен вот на недоверие, още повече с оглед на работните ни хипотези и получени в края на анализа резултати, не можем да се съгласим с мнението за наличие на реални санкционни механизми. Въпреки че вотът на недоверие е инструмент на опозицията, той много умело се използва от управляващите. Самият факт, че времето за участие в дебатите се разпределя в ползва на групите на властта, че министрите не са ограничени във времето на своята изява и могат по всяко време да вземат думата, е показателно за съществуващата реална възможност за обсебване на дебата от властта. Това априори дава превес на техните

тези, пред тезите на опозицията. Така „санкционният“ механизъм може да е силно ограничен в проявлението си.

В част III.2. се акцентира на дихотомията *власт* и *опозиция* с цел позиционирането на участниците в процедурата вот на недоверие. Уточнява се, че участниците в политическата комуникация се явяват субекти на различни равнища: както по *вертикалата* (управляващи и избиратели, управляващи и граждански политически обединения, управляващи и групи по интереси, управляващи и опозиция, политически партии и електората, и т.н.), така и по *хоризонталата* – равнопоставени субекти (Тимофеева 2004:134). За идентифициране на важни за анализа понятия е използван структурно-функционалния подход, базиран на изследванията на основните представители – Никлас Луман и Юрген Хабермас, които отразяват дълбоките процеси на съвременните социологически комуникации, с оглед на това, че обменът на политическата информация на вертикално и хоризонтално равнище е пряко свързана със социума и рефлектира върху неговите убеждения, нагласи и очаквания.

**В пета и шеста глава** е същинският анализ на стенографските записи на дебатите по вотовете на недоверие. В главите се изследват поотделно двете коалиционни правителства (2001-2005) с министър-председател Симеон Сакскобургготски и (2005-2009) с министър-председател Сергей Станишев. За всеки мандат е приложен един и същ инструментариум – специално изготвена за целта регистрационна карта с десет показателя. В хода на изследването за изготвени 108 таблици. Обобщените резултати са и графично изобразени в 22 графики, разделени в две Приложения. Анализът е количествен и качествен.

**В хода на изследването са дадени отговори на поредица въпроси, конкретизиращи изследователските задачи:**

1. Какъв е делът на изказванията по същество?
2. Какви теми извеждат и защитават участниците в дебата?
3. Каква е преобладаващата аргументация в изказванията?
4. Какви са ключовите понятия и ключовите думи в дебатите?
5. Какви са водещите позиции, които демонстрират участниците в дебата?
6. На какъв стил политическо говорене залагат участниците в дебата?
7. Какви неформални грешки в доказателството използват участниците в дебата за постигане на ефективно собствено легитимиране и делигитимиране на политическия опонент?

### **Основни заключения от анализа на двата мандата:**

1. Основната цел на дебатите по вотовете на недоверие не се оказва поемането на бъдещи законодателни ангажименти, а борбата за легитимност.
2. Новата среда, която размести съществено политическите пластове вътре в парламента, не уталожи старите конфронтационни линии между левите и десните сили, като наследената остра непримиримост продължи своята негативна посока на развитие в дебатите по вотовете на недоверие.
3. Цялото вербално парламентарно взаимодействие на управляващите премина през съпоставката на „преди” и „сега”, което има за цел легитимацията на правителството пред обществото, търсенето на силните асоциативни полета на разочарованието от миналото и активната аргументация за ползите от настоящето.
4. Широката коалиция се оказа по-разклатена и компрометирана отвътре. Сложността на създаването на тройната коалиция се оказа отпечатък на цялостното ѝ съществуване. Това доведе до често нарушаване на аргументативно-тематичното поле, подлагане под съмнение на секторни политики по квотен принцип и ясни сигнали за раздор и неразбирателство в редиците на властта.
5. Потвърди се хипотезата, че правенето на същинската политика не е предмет на спора за сметка на политическия сблъсък, конфронтацията и делегитимацията. Целта е ефективно прокарване на разделителните линии и изграждане на нагласи.
6. Вотовете на недоверие се затвърдиха като същинско поле на политическа агитация като доказателство за злоупотребата с парламентарно време и подмяната на дебата по същество.

### **III. Приносни моменти в дисертацията**

Всички изводи и обобщения, цялостният анализ на вотовете на недоверие в периода (2001-2009), ни дават основание да заключим, че в дисертационния труд „Реторическа аргументация във вотовете на недоверие на коалиционните правителства в България (2001-2009)” е даден отговор на водещия изследователски въпрос и на формулираните три работни хипотези. В изпълнение на постигнатите цели и изпълнени задачи на настоящото изследване, се обособяват **следните приносни моменти:**

1. Извършен е комплексен анализ на всички вотове на недоверие в изследвания период (2001-2009), в резултат на който анализ се установява влиянието на обществено-политическия и институционалния контекст като фактори за внасяне, дебатиране или изместване на дебата по същество.
2. Идентифицирани са аргументативни стратегии и десетки неформални грешки в доказателството, които затвърждават позицията ни, че дебатите по вотовете на недоверие са борба за политическа легитимност и механизъм за вербално парламентарно взаимодействие, както в редиците на властта, така и в редиците на опозицията.
3. В изследването се апробира и използва авторова методика, чийто инструментариум за анализ е приложим и към други изследвания, което дава реална възможност за релации в парламентарната практика като цяло. Методиката съчетава количествен контент анализ, качествен контент анализ (критически дискурсивен анализ), като тя е изградена на всеобхватна аналитична основа, която позволява цялостна реконструкция на парламентарния дебат, което от своя страна е начин да се разкрие и да се осветли същинската парламентарна практика.
4. Изведени са параметрите и е обособено неизследвано досега изследователско поле в рамките на българската парламентарна практика, а именно най-важната контролната процедура, която съществува в Конституцията на Република България – вот на недоверие на министър-председателя или правителството.

#### **IV.Списък с публикации на докторанта**

1. Ашикова, В. (2013). Политическа комуникация в България:съвременна проекция в полето власт и опозиция, електронно научно списание „Реторика и комуникации”, бр.7
2. Ашикова, В. (2014). Езикът на българското политическо „ляво” и „дясно” в партийния печат (1990-2001), в сб. Социални идеи, движения и политики, т.1. изд. НПИ „Димитър Благоев”, С. с.248-281
3. Ашикова, В. (2014). Реторическа аргументация в първия „блиц” парламентарен контрол в българската парламентарна практика, сб. Традиции и новаторство, докторантски сборник, т.2, с. 215-234

4. Ашикова, В. (2014). Съвременни комуникации и новите протестни множества (съав.), сб. VII Национален конгрес по психология, под ред. проф. Сава Джонев < [https://ncp2014.files.wordpress.com/2014/10/sbornik\\_nauchni\\_dokladi-isbn-978-954-91472-9-2.pdf](https://ncp2014.files.wordpress.com/2014/10/sbornik_nauchni_dokladi-isbn-978-954-91472-9-2.pdf)

#### **Цитирани автори в автореферата:**

- 1.Александрова, Д.(2008). Основи на реториката, С. УИ „Св.Климент Охридски”
- 2.Аристотел (1993). Реторика, С. изд. Софи-Р
- 3.Баламезов,С.(1993).Конституционно право т.1, С., изд.Софи-Р
- 4.Ведър, Й.(2007).Реторика и ораторско изкуство, С., УИ Св. Климент Охридски
- 5.Генова, В.(2013). Ораторското изкуство на жените депутати в България. Роля и функции на джендър реториката в Народното събрание (2001-2011), дисертация
- 6.Йорданова, Р.( Йорданова, Р. (съст). (2007). Христоматия по парламентарна реторика. Сборник парламентарни речи , преведени и подготвени за печат от студенти по специалност „Право”. Варна, ВСУ „Черноризец Храбър”
- 7.Йорданова, Р. (съст). (2010). Христоматия по парламентарна реторика. Сборник парламентарни дебати от европейски страни, преведени и подготвени за печат от студенти по специалност „Право”. Част I-III, Варна, ВСУ „Черноризец Храбър”
- 8.Мавродиева, И. (2001). Парламентарното красноречие в България XVIII, XIX и XX ОНС, УИ „Св. Климент Охридски”, София
9. Мавродиева, И. (2012). Политическата реторика в България:от митингите до WEB 2.0 (1989-2012), София, изд. Парадигма
- 10.Методиева, Л.(2002). Парламентарна реторика, София, изд. Албатрос
- 11.Методиева, Л. (2004). Норми на парламентарното красноречие, сп. Разум, 2, 90-125
12. Пиргова, М.(2002). Българският парламентаризъм в условията на глобален преход, С., изд. Парадигма
13. Рикьор, П. (1997). Езикът на желанията, сб., посветен на Пол Рикьор. С., изд. Дружество гражданин, Политически език и реторика, с. 8-27
- 14.Сталянова, Н., Миланов, В. (2012) Езикови портрети на българските политици, София, УИ
- 15.Сталянова, Н., Миланов, В. (2014). Езикови портрети на български политици и журналисти, С. УИ
16. Танев, Т. (2013). Държавничеството, С. УИ
- 17.Харизанова, О. (2000).Парламентарната реторика на българския преход, УИ „Св. Климент Охридски“
- 18.Харизанова, О. (2001). Парламентарна реторика, София, УИ „Св.Климент Охридски”
19. Bayley, P. (2004). Ed. Cross-cultural perspectives on parliamentary discourse. Amsterdam:John Benjamins
20. Eemeren, F., Houtlosser, P. (2000). Rhetorical Analysis within a Pragma-Dialectical Framework. Argumentation, vol.14, 3, pp.293-305
21. Eemeren, F. (2010). Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse, John Benjamin’s Publishing Company, Amsterdam
- 22.Gadavani, S.(2002). Discursive Strategies for Political Survival: A Critical Discourse Analysis of Thai No-Confidence Debates, The University of Leeds, Dissertation
23. Ilie, C. (2000). Cliché-based Metadiscursive Argumentation in the Houses of Parliament, International Journal of Applied Linguistics, 10 (1), 65-84

24. Ilie, C. (2001). Unparliamentarily language: Insults as cognitive Forms of Confrontation. In R. Dirven, Frank and C. Ilie (eds.), Language and Ideology, vol.II: Descriptive Cognitive Approaches, 235-263, Amsterdam: John Benjamin's
25. Ilie, C. (2003a). Discourse and Metadiscourse in Parliamentary debates, Journal of Language and Politics 2:1, 71-92
26. Ilie, C. (2003b). Histrionic and Agonistic Features of parliamentary Discourse, Studies in Communication Sciences 3 (1), 25-53
27. Ilie, C. (2003c). Parenthetically Speaking: Parliamentary Parentheticals as Rhetorical Strategies: in Bondi, M. (ed) Current Studies in Dialogic Communication, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 253-264
28. Perelman, Olbrechts-Tyteca (2010). The New Rhetoric. A treatise on Argumentation, London, University of Notre Dame Press, 2<sup>nd</sup> ed.
29. Tonnard, Y. (2011). Getting An Issue on The Table, Amsterdam, dissertation
30. Toulmin, S. (2003). The Uses of Argument. Cambridge University Press, 2<sup>nd</sup> ed
31. Walton, D., Krabbe E. (1995). Commitment in dialogue: Basic concepts of interpersonal reasoning. Albany, SUNY Press
32. Wenzel, J. (1979). J. Habermas and the dialectical perspective on argumentation (Journal of the American Forensic Association, vol.16, 83-94)
33. Wodak, R. and van Dijk (eds.) (2000). Racism at the top. Parliamentary discourses on ethnic issues in six European states. Klagenfurt, Austria: Drava Verlag

## **СЪДЪРЖАНИЕ на ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

### **Увод**

|                                                                                                                                 |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Глава I. Реторика и аргументация: теоретична рамка.....</b>                                                                  | <b>10</b> |
| <b>I.1. Научни възгледи за взаимовръзката между диалектическото и реторическото в процеса на аргументацията</b>                 |           |
| <b>I.2. Перспективи в изследване на аргументацията: Даниел О' Кийф, Дейл Хампъл, Джоузеф Уензъл, Юрген Хабермас.....</b>        | <b>12</b> |
| <b>I.2.1. Аргументацията като продукт: Хаим Перелман и Люси Олбрехтс-Титека, Стивън Тулмин, Дъглас Уолтън и Ерик Крабе.....</b> | <b>19</b> |
| <b>I.2.1.1. Хаим Перелман и Люси Олбрехтс-Титека.....</b>                                                                       | <b>20</b> |
| <b>I.2.1.2. Стивън Тулмин и „аргументативните полета”.....</b>                                                                  | <b>25</b> |
| <b>I.2.1.3. Дъглас Уолтън и Ерик Крабе: видовете диалог и отношението към контекста.....</b>                                    | <b>31</b> |
| <b>I.2.2. Аргументацията като процес: Неформалната логика – Ралф Джонсън и Антъни Блеър.....</b>                                | <b>33</b> |
| <b>I.2.3. Аргументацията като процедура: Прагма-диалектическият подход на Франс ван Емерен и Роб Гротендорст.....</b>           | <b>36</b> |
| <b>I.2.3.1. Концепцията за стратегическото маневриране: (между разумността и ефективността).....</b>                            | <b>41</b> |
| <b>I.2.3.2. Неформалните грешки в доказателството (заблудите).....</b>                                                          | <b>47</b> |
| <b>I.2.4. Аргументацията в български научни трудове.....</b>                                                                    | <b>49</b> |
| <b>Глава II. Парламентарна реторическа практика в България: теоретични постановки</b>                                           |           |
| <b>II.1. Парламентарна реторика. Парламентарен оратор и парламентарна аудитория.....</b>                                        | <b>54</b> |
| <b>II.2. Реч, стил и език в парламентарните дебати.....</b>                                                                     | <b>62</b> |
| <b>II.2.1. Политическо красноречие. Парламентарна реч.....</b>                                                                  | <b>62</b> |
| <b>II.2.2. Стил на политическо говорене.....</b>                                                                                | <b>67</b> |

|                                                                                                                                                                                               |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>II.2.3. Политически език.....</b>                                                                                                                                                          | <b>70</b>  |
| <b>II.3. Особенности на парламентарния дебат: диалогичност и публичност.....</b>                                                                                                              | <b>72</b>  |
| <b>II.4. Специфики на парламентарния дискурс.....</b>                                                                                                                                         | <b>79</b>  |
| <b>Глава III. Политическа среда и фактологически граници на изследвания период (2001-2009)</b>                                                                                                |            |
| <b>III.1. Правна интерпретация на процедурата вот на недоверие.....</b>                                                                                                                       | <b>86</b>  |
| <b>III.2. Власт и опозиция в дебатите по вот на недоверие.....</b>                                                                                                                            | <b>91</b>  |
| <b>III.3. Аналитична и критична оценка за изследвания период.....</b>                                                                                                                         | <b>97</b>  |
| <b>III.4. Политическа ситуация и внесените вотове на недоверие (2001-2009).....</b>                                                                                                           | <b>100</b> |
| <b>Глава IV. Методика на изследването.....</b>                                                                                                                                                | <b>107</b> |
| <b>Глава V. Анализ на реторическата аргументация<br/>във вотовете на недоверие: Коалиционното управление на НДСВ и ДПС,<br/>министър-председател Симеон Сакскобургготски (2001-2005).....</b> | <b>111</b> |
| <b>V.1. Първи вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                       | <b>111</b> |
| <b>V.2. Втори и трети вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                               | <b>133</b> |
| <b>V.3. Четвърти вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                    | <b>148</b> |
| <b>V.4. Пети вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                        | <b>163</b> |
| <b>V.5. Шести вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                       | <b>183</b> |
| <b>Глава VI. Анализ на реторическата аргументация<br/>във вотовете на недоверие: Коалиционното управление на БСП, НДСВ и ДПС,<br/>министър-председател Сергей Станишев (2005-2009)</b>        |            |
| <b>VI.1. Първи вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                      | <b>205</b> |
| <b>VI.2. Втори вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                      | <b>224</b> |
| <b>VI.3. Трети вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                      | <b>239</b> |
| <b>VI.4. Четвърти вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                   | <b>254</b> |
| <b>VI.5. Пети вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                       | <b>268</b> |
| <b>VI.6. Шести вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                      | <b>286</b> |
| <b>VI.7. Седми вот на недоверие.....</b>                                                                                                                                                      | <b>302</b> |
| <b>Заклучение.....</b>                                                                                                                                                                        | <b>324</b> |
| <b>Приложения извън текста.....</b>                                                                                                                                                           | <b>326</b> |
| <b>Библиография</b>                                                                                                                                                                           |            |
| <b>Списък с приносните моменти</b>                                                                                                                                                            |            |
| <b>Списък с публикации</b>                                                                                                                                                                    |            |
| <b>Декларация за авторство</b>                                                                                                                                                                |            |

Обем страници (от увод до заключение):325

Литературни източници:225

Таблицы:108

Графики:22